

3. UIMASTITE TARVITAMISE PÕHJUSED JA MÕJUD

Pole võimalik anda ühest vastust küsimusele, miks inimene uimasteid tarvitab. Paljud lapsed ja noorukid proovivad uimasteid, kuid vähesed hakkavad neid regulaarselt pruukima. Teaduslikele uurimustele tuginedes saab väita, et uimastite regulaarne kasutamine on seotud paljude riskifaktoritega. Samas ei toimi riskifaktorid iseeneslikult, need vaid suurendavad regulaarse uimastitarvitamise ehk kuritarvitamise tõenäosust.

Peamised riskifaktorite grupid on järgmised.

- **Individaalsed faktorid ehk psühhofüsioloogiline haavatavus uimastite suhtes.** Mõni inimene on uimastite toime suhtes tundlikum kui teine. Selle põhjused võivad olla bioloogilist laadi ehk pärilikud (näiteks mitmesuguste ensüümide aktiivsuse eripära organismis), närvisüsteemi erutus- ja pidurdusprotsesside tasakaalustamatus, suur elamustejanu, impulsiivne käitumine jne. Oluliseks mõjutajaks on enesehinnang ja omandatud sotsiaalsete oskuste tase. Inimene on psüühiliselt tundlikum ka siis, kui ta kogeb elus raskeid kaotusi või peab hakkama saama võõras kultuuri- ja keelekeskkonnas.
- **Perega seotud faktorid.** Oluliselt suurem on risk lastel, kelle vanemad või pereliikmed tarvitavad uimasteid või väljendavad soosivat suhtumist sellesse. Halvad suhted kodus, vanemlik üle- või alahooldamine ja majanduslikud raskused on samuti uimastitarvitamist soodustavad asjaolud.
- **Kooli ja sõpradega seotud faktorid** on näiteks halb mikrokliima koolis, toimetulematus õppetöoga ning koolist väljalangemine, puudulik tervisekasvatuse alane tegevus koolis, lävimine sõpradega, kes juba on uimastitarvitajad, sõprade puudumine ja tõrjutus eakaaslaste poolt.
- **Kultuurilis-ühiskondlikeks riskifaktoriteks** on uimastite kerge kättesaadavus ning uimastitarvitamist soodustavad seadused ja kultuurinormid (näiteks peetakse alkoholi tarvitamist Eesti kultuuri osaks ja meie kultuuri n-ö märjaks kultuuriks). Olulist rolli mängib ka meedia (näiteks alkoholireklaamid) ning noorte iidolite poolt edastatav sõnum uimastitarbimisest kui normkäitumisest. Mida vähem on lastel ja noorukitel võimalusi spordi- ja huvitegevuseks, seda kergem on neid mõjutada uimasteid tarvitama.

Tavaliselt alustatakse uimastite proovimisega umbes 12–14aastaselt. Mõnest proovijast võib saada uimastite regulaarne ehk kuritarvitaja, mõnel aga kujuneb välja füüsiline ja psüühiline sõltuvus uimastitest. Nii uimastite kuritarvitamine kui ka sõltuvus on kliiniliselt diagnoositavad haigusseisundid, mis vajavad ravi ja rehabilitatsiooni. Sellistel seisunditel on väga kurvad tagajärjed – õpingute katkemine või töökaotus, perekondlike sidemete katkemine, võlad, tõsised tervisehäired, seaduserikkumised jne.

Ei saa ennustada, kellest võib välja kujuneda uimasti kuritarvitaja või -sõltlane ja kellest mitte. See oleneb paljudest teguritest, millest määravamaks on inimese psühhofüsioloogiline haavatavus uimastite suhtes. Olulised on ka kasutatava uimasti tarvitamisviis, toime iseärasused ning keskkond, kus inimene viibib.

Vaata ka põhjalikku ülevaadet teooriaosas (III ptk „Uimastitarvitamise põhjused“).

Kasutatud kirjandus

1. Harro, J 2006. Uimastite ajastu. Tartu Ülikooli kirjastus.
2. Preventsiooni käsiraamat. Alkohol, narkootikumid ja tubakas (toim van der Stel, J) 2001. Tallinn.

3. Tacke, U 2008. Psühhoaktiivsete ainete tarvitamisest tekkinud probleemid. – Kuidas aidata psüühikaprobleemidega noorukit (toim Laukkanen, E, Marttunen, M, Miettinen, S, Pietikäinen, M). AS Medicina.
4. Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide kasutamine Eestis. Uurigu raport (toim Kobin, M, Vorobjov, S, Abel-Ollo, K, Vals, K) 2012. Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut, Tervise Arengu Instituut.